

ਬਿਆਨ ਕਰਤਾ ਉਹ ਅਫਸਰ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਨੂੰ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 549 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 124 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿੰਗ ਕਮਾਂਡਰ ਸੂਰੀ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲ ਲਾਂਚ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕੋਰਟ ਮਾਰਸ਼ਲ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵਿੰਗ ਕਮਾਂਡਰ ਸੂਰੀ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਘਟਨਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਯੂਨਿਟ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਥਿਤ ਚੋਰੀ ਦੇ ਜ਼ਰਮ ਦੇ ਪੀੜਤ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜੋ ਮਿਲਟਰੀ, ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਜਾਂ ਨੇਵਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ 'ਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਹਿ-ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਕੇਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਹਿ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੋਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 124 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਜਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 549 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਮੰਨੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 537 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਬੇਨਿਯਮੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਮੈਰਿਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਕੇਸ ਨੂੰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ।

ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਜੇ . -ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਸਿੰਦਰਾ ਐਲ, ਜੇ.—ਮੈਂ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਕੇ. ਐਸ. ਕੇ.

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਲਜ਼ੋਬਾ

ਫੁਲ ਬੈਂਚ

ਆਰਐਸ ਨਾਰੂਲਾ ਆਰਐਸ ਸਰਕਾਰੀਆ ਅਤੇ ਐਸਸੀ ਮਿੱਤਲ, ਜੇ.

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ - ਪਟੀਸ਼ਨਰ

ਬਨਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ, - ਜਵਾਬਦਾਰਤਾ

1966 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਨੰ. 1890

ਫਰਵਰੀ 19, 1970

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (1950) — ਆਰਟੀਕਲ 14, 15 ਅਤੇ 16 (— ਦਾ ਘੋਰ- ਆਰਟੀਕਲ 15 (3) — ਦੇ ਉਪਬੰਧ— ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

16(2) ਦਾ ਦਾਇਰਾ - ਧਾਰਾ 15(3) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ - ਕੀ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਮਤ (ਸਰਕਾਰੀਆ ਅਤੇ ਮਿੱਤਲ, ਜੇ. ਜੇ. ਨਰੂ ਲਾ? ਏ, ਜੇ. ਕਟੋਰਾ.) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14, 15 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਸੈਟਿੰਗ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਆਮ ਸੁਰੱਖੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੇ-ਦੁੱਕਾ ਹੈ। ਦਿਖਾਓ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਨੂੰ ਜੀਨਸ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 15 ਅਤੇ 16 ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਪੀਸੀਜ਼ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 14 ਮੂਲ ਧਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਐਪਲੀਟਿਊਡ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਅਨੁਛੇਦ 15(1) ਸਿਰਫ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 15 (1) ਸਿਰਫ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਗਾਰੰਟੀ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਧਾਰਾ 14 ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਆਮ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਛੂਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਧਾਰਾ 14, 15 ਅਤੇ 16, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16 (2) ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਾਰਟਕੂਲਰ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨ ਆਰਟੀਕਲ 15 (3) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 15 (3) ਅਧੀਨ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਜਬ ਹਨ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 16(2) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

(ਪਾਰਾ 8 ਅਤੇ 19)

(ਪ੍ਰਤੀ ਨਰੂਲਾ, ਜੇ. ਕਟੋਰਾ.) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮਰਦਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰਕਸੰਗਤ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਰਗੀਕਰਣ, ਅਜਿਹੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੀਆਂ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (ਏ) ਅਤੇ (ਬੀ) ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 15. ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਆਰਗੈਨਿਕ ਸਮੁੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਭਾਵਨਾਪੂਰਨ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਪਵਾਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ।

Shamsher Singh v. The Punjab State, etc. (Sarkaria, J.)

ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਧਾਰਾ 8, 19, 22, 25 ਅਤੇ 26)

ਮਾਨਯੋਗ ਜਸਟਿਸ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰੀਆ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਹਿਮ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਚ ਕੋਲ ਕੇਸ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਆਰ.ਐੱਸ. ਨਰੂਲਾ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰੀਆ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਚ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਹਿਮ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਫੁੱਲ ਬੈਚ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ... ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਆਰ.ਐੱਸ. ਨਰੂਲਾ, ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਆਰ.ਐੱਸ. ਸਰਕਾਰੀਆ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਐੱਸ.ਸੀ. ਮਿੱਤਲ ਨੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ ਬੈਚ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਢੁਕਵੀਂ ਚਿੱਠੀ, ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮਿਤੀ ਤੋਂ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮਰਦ ਬਲੋਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਿਲਾ ਬਲੋਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਅਬਨਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੇ.ਐਲ.ਗੁਪਤਾ।

ਐਸ ਕੇ ਜੈਨ, ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ (ਪੰਜਾਬ) ਦੇ ਵਕੀਲ (ਜਵਾਬਦਾਤਾ 1-2)।

ਜੀ ਸੀ ਮਿੱਤਲ, ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ, ਹਰਿਆਣਾ (ਜਵਾਬਦਾਤਾ

ਫੁੱਲ ਬੈਚ ਦਾ ਆਰਡਰ

ਸਰਕਾਰੀਆ, ਜੇ.-ਇਸ ਫੁੱਲ ਬੈਚ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ: “ਕੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ?”

(2) ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਭੌਤਿਕ ਤੱਥ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

(3) 12 ਮਈ, 1963 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਗੈਰ ਗਜ਼ਟਿਡ (ਕਲਾਸ III) ਸਕੂਲ ਕਾਡਰ ਸਨ; ਰੁਪਏ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਵਿੱਚ 110—8—190/ 10—250. ਇੱਕ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਨੰਬਰ 1965-ED-III (2E)-611812\$ ਮਿਤੀ 21|27 ਮਾਰਚ, 1961 ਦੁਆਰਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੂਲ ਤਨਖਾਹ ਦੇ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ। 50 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ, ਮਹਿਲਾ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਪ੍ਰਤੀ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਨੰ. 1|49-63-ਇੰਪ-ਸੈੱਲ, ਮਿਤੀ 9, 110 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1963) ਸਕੂਲ-ਕਮ-ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਹਾਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਨੂੰ ਬਲਾਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਯੂਨੀਫਾਈਡ ਕੇਡਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ।

ਹੋਂਦ 12 ਮਈ, 1963 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਲਾਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ, ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਫੈਮਾਲੇਸ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਾਕ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਾਮੀਆਂ - ਬਦਲੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

(4) ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪਟੀਸ਼ਨਰ, ਇੱਕ ਪੁਰਸ਼ ਬਲਾਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨੇ ਸੀਵਿਯਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਾਰਾ 16(2) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਸੀਵਿਯਾਨ ਦੇ.

(5) ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ 1 ਅਤੇ 2 ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸਟੈਂਡ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਧਾਰਾ 16 (ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। 2); ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੀਵਿਯਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮਹਿਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(6) ਇਸ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸੀਵਿਯਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14, 15 ਅਤੇ 16 ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਅਨੁਛੇਦ 17 ਅਤੇ 18 (ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ) ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਸਿਰਲੇਖ "ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ" ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। "। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ:-

"ਆਰਟੀਕਲ 14. ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਾਨਤਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।"

ਆਰਟੀਕਲ 15. (1) ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ, ਸਿਰਫ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ, ਦੇਣਦਾਰੀ, ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(a) ਦੁਕਾਨਾਂ, ਜਨਤਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ; ਜਾਂ

(b) ਖੂਹਾਂ, ਟੈਂਕਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਾਟਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ।

- (4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 29 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ।

ਇੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 16. (1) ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

- (2) ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ, ਸਿਰਫ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਵੰਸ਼, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਦਫਤਰ।
- (3) ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਲਨਿਯਨ ਟੈਰੀਟਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਲੋੜ। ਅਜਿਹੀ ਨੌਕਰੀ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ।
- (4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੀਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (5) ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦਫਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਵਰਨਿੰਗ ਬਾਡੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੰਪਰਦਾ।"

(7) ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸਰਦਾਰ ਅਬਨਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿਚਲੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਸਮਾਨ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ "ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ" ਸ਼ਬਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, "ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ

ਆਪਣੀ ਗੱਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਬਨਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਦੇ ਸਮਾਨ ਉਪਬੰਧ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦੁਰਗਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਾਸ ਬਾਸੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਆਨ ਕਾਂਸ ਟਿਊਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ, ਚੌਥਾ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ 478 ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ:-

“ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 16 ਵਿਚ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਹਾਲਾਂਕਿ - ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਰੀਸਰਵੇਸ਼ਨ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ (4) ਵਿੱਚ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਤਕਰਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਭਰਤੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮਿਆਰ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ।”

(8) ਸਕੀਮ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 14, 15 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਸੈਟਿੰਗ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਆਮ ਸੁਰਖੀ ਹੇਠ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਨੂੰ ਜੀਨਸ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 15 ਅਤੇ 16 ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਪੀਸੀਜ਼ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 14 ਮੂਲ ਧਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਐਪਲੀਟਿਊਡ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਨ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਅਨੁਛੇਦ 15(1) ਸਿਰਫ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 15(1) ਸਿਰਫ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਗਾਰੰਟੀ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਧਾਰਾ 14 ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਆਮ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਛੂਹਦਾ ਹੈ।

(9) ਗਜ਼ਲਾ ਦਸ਼ਰਥ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਬਨਾਮ ਆਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1) ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ (1) ਆਰਟੀਕਲ 15, ਇਕ ਪੱਖ ਵਿਚ, ਧਾਰਾ 16 ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਜਨਤਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ, ਦੱਖਣੀ ਰੇਲ ਮਾਰਗ ਬਨਾਮ ਰੰਗਾਚਾਰੀ (2) ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਆਰਟੀਕਲ 16(4) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਜੇਂਦਰਗੜਕਰ ਜੇ”

(1) ਏਆਈਆਰ 1961 ਐਸਸੀ 564

(2) ਏਆਈਆਰ 1962, ਐਸਸੀ 36.

ਜੇ., (ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਵਜੋਂ) ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਨੇ ਇਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਰੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤੇ:-

“ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 16(1) ਅਤੇ (2) ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 15(1)

Shamsher Singh v. The Punjab State, etc. (Sarkaria, J.)

ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨੋਂ ਉਪਬੰਧ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਇੱਕੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕੋਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ।

(10) *ਰੰਗਾਧਾਰੀ ਦੀ ਸੌਖ (2)* ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਰਣਾ ਲਈ ਸਵਾਲ ਵੱਖਰਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਬੈਂਚ ਲਈ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਧਾਰਾ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਮ ਗਾਰੰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਧਾਰਾ 14 ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਾਸਰ ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਵਿਚ/ ਬੰਬਈ ਰਾਜ (3) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 497 ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਬੋਸ ਜੇ., ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਨੇ ਕਿਹਾ:-

“ਧਾਰਾ 14 ਆਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲਿੰਗ ਇੱਕ ਠੋਸ ਵਰਗੀਕਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸੰਵਿਧਾਨ ; ਵੈਰਿਅਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਧਾਰਾ 497, ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ਬੱਧ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।”

ਦਤਿਅਤਰਾਯਾ ਬਨਾਮ ਬਬੇ ਰਾਜ (4) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਬਬੇ ਮਿਉਂਸਪਲ ਬੋਰੋਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 10(1) (ਸੀ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ। ਜਲਗਾਓ ਮੁਨਿਸਿਪਲ ਲਿਟੀ ਨੂੰ *ਇੰਟਰਾ ਵਾਇਰਸ* ਸਨ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 14, 15 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਤਰਫੋਂ, - ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਸਨ

(3) *ਏਆਈਆਰ 1954 ਐਸਸੀ 321.*

(4) *ਏਆਈਆਰ 1953 ਬੰਬ 311,*

(3) ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦਾ. ਡਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਚਾਗਲਾ ਸੀ.ਜੇ. ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ' ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ।

“ਆਰਟੀਕਲ 15(3) ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 15(1) ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਵਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸਿਰਫ * ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪੂਰੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਹੀਂ

Shamsher Singh v. The Punjab State, etc. (Sarkaria, J.)

ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਨੁਛੇਦ 15(3) ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 15(1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧਾਰਾ 15(3) ਦੇ ਕਾਰਨ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਧਾਰਾ 15(1) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਧਾਰਾ 15(1) ਅਤੇ 15(3) ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਧਾਰਾ 15(3) ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਕਾਨੂੰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਧਾਰਾ 15(3) ਦੇ ਕਾਰਨ ਧਾਰਾ 15(1) ਨੂੰ ਠੇਸ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ।

(11) ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਹੀ ਬਿਆਨ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਧਾਰਾ 15 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (1) ਅਤੇ (2), ਜਿਵੇਂ ਕਿ *ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯਾ ਦੇ ਕੇਸ* ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, *ibid* (4) ਰਾਜ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਤਕਰਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 16 ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਇਹ ਧਾਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਓਵਰਲੈਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ ਅਪਵਾਦ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਜਨਤਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਧਾਰਾ 14, 15(1), 15(2), 16(1) ਅਤੇ 16 ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਆਮ ਗਾਰੰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। (2)।

(12) ਉਪਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਦਭਾਵਨਾਪੂਰਣ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਿਰਲੇਖ ਇੱਕ ਜੈਵਿਕ ਸਮੁੱਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ,

ਇਸ ਲਈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। "ਇੱਕ ਲੇਖਕ", ਮੈਕਸਵੈੱਲ, ਦਾ ਇੰਟਰਪ੍ਰੀਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਟੈਚੂਟਸ, ਗਿਆਰਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ, ਇਸਲਈ, ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ 'ਤੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪਾਰਲੀਆ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਂਸ ਬਨਾਮ *ਈਫਿਕ* (5) ਪੰਨਾ 468 'ਤੇ, ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ - ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ, ਇੱਕ ਭਾਗ ਅਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਗ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ, ਜੋ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ), ਇਹ ਆਰਟੀਕਲ 16 ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਉਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜੋ ਹੈ:; ਆਰਟੀਕਲ 15(1) ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(13) ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 15(3) ਵਿੱਚ 'ਲਈ' ਸ਼ਬਦ, ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, 'ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ' ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵੈਬਸਟਰਜ਼ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, *ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ*, 'ਲਈ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ: -

"2. ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ; ਇਸ ਤਰਫ਼ੋਂ; ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ. 3. ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ. 4 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਕੂਲਿਤ।

(14) ਸੰਖੇਪ ਆਕਸਫੋਰਡ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਲਈ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ "ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਸਮਰਥਨ ਜਾਂ ਪੱਖ ਵਿੱਚ"। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਸਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 (3) ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।

(15) ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅਬਨਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਲੀਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਬਾਸੂ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।

(5)! ((1910) 11 KB 4465.

ਆਰਟੀਕਲ 14, 15 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ-ਤੰਗ ਕੰਪਾਰਟਮੈਂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ।

.(16) ਇਹ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਧਾਰਾ 15(3) ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 16(2) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੀਤਾ. ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ, ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ, *ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅਸ ਕੇਸ, ਇਥਿਦ* (4) ਵਿਚ ਚਾਗਲਾ ਸੀਜੇ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਧਾਰਾ 15(3) ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਸਿਰਫ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਿਰਫ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਮਾਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿ ਇਹ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਣੇਪਾ ਘਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਬਨਾਜ਼ਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਚਾਗਲਾ, ਸੀਜੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਨਾਲ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: -

“ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਇਹ ਧਾਰਾ 15(3) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ, ਤਾਂ ਧਾਰਾ 15(3) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਧਾਰਾ 15(3) ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਉਪਬੰਧ ਸਨ: ਜੋ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਦ ਧਾਰਾ 15(1) ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

07) ਮੈਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸਹਿਮਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਮੂਰਤ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਧਾਰਾ 16(2) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਅਧੀਨ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਲਾਭ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 16 ਵਿਚ ਦਰਜ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਨੁਛੇਦ 15(4) ਅਤੇ 16(4) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਾਨ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ *MR ਬਾਲਾਜੀ ਬਨਾਮ ਸੈਸੂਰ ਰਾਜ* (6), ਪੰਨਾ 664 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ: -

“ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ, ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 16(4) ਦੇ ਤਹਿਤ ਢੁਕਵੀਂ ਰਾਖਵੀਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ

(ਐਮ ਏਆਈਆਰ 1963 ਐਸਸੀ 649.

ਗੈਰ-ਵਾਜਬ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਅਸਾਧਾਰਣ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੋ, ਇਸਦੇ ਲਈ, ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਲੇ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਧੜੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ

Shamsher Singh v. The Punjab State, etc. (Sarkaria. J.)

ਲਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਨੁਛੇਦ 15(4) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਨੁਛੇਦ 16(4) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਨੁਮਤੀ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ। ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਵਜੋਂ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ (ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 15(4) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 16(4) ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਉਪਬੰਧ ਹੈ; ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਮਿੰਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਚਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰ 'ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੋੜ ਹੋਵੇ।"

(18) ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਆਰਟੀਕਲ 15(3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਧਾਰਾ 15(4) ਅਤੇ 16(4) ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਧਾਰਾ 15(3) ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨਾ ਹੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ, ਦੇਵਦਾਸਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਯੂਨੀਅਨ (7) ਵਿੱਚ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੁੱਖ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਜਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨਿਪਟਾਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 15(3) ਅਧੀਨ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਧਾਰਾ 16(2) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦੇਣਗੇ।

(19) ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵਾਂਗਾ:-

"ਆਰਟੀਕਲ 14, 15 ਅਤੇ 16, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16(2) ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਆਰਟੀਕਲ 15(3) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 16(3), ਜੋ ਵਾਜਬ ਹਨ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 16(2) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟਾਉਂਦੇ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ,"

ਨਰੂਲਾ, ਜੇ. ਇਹ ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ~ (7) AIR 1964 SC 1791

ਮੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ ਸਰਕਾਰੀਆ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਤੋਂ 5 ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਜੇ. ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਫੁੱਲ ਬੈਚ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ **ਐਡ ਭਰਾ** ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ - ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਉਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪੇਤਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(21) ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਤ ਤੱਥ ਮੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀਰ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬੈਚ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਅਮੂਰਤ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖੋਜ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 16 (2) ਦੀ ਲਾਗੂਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਰਾਏ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭੱਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੱਕ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ. ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅੱਗੇ ਇਹ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੱਤਾ ਦੇਣਾ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਜਵਾਬ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਦਾ ਹਾਂ-

"ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।"

ਮੈਂ, ਹੁਣ ਇਸ ਰਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹਾਂ।

(22) ਜੇਕਰ ਧਾਰਾ 16 ਇਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਧਾਰਾ (2) ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਤਕਰਾ ਅਵੈਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਪਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਜਬ ਵਰਗੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਸਿਰਫ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ; ਅਤੇ ਧਾਰਾ 16 ਸਿਰਫ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 16 (1) ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ **ਯੋਗ ਵਰਗੀਕਰਨ** 'ਤੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦਾ। *ਐਸ ਜੀ ਜੈਸਿੰਘਾਨੀ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ* (8), ਅਤੇ *ਸੈਸੂਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਪੀ. ਨਰਸਿੰਘਾ ਰਾਓ* (9) ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਰਟੀਕਲ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਮੈਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਜਾਪਦਾ

Shamsher Singh v. The Punjab State, etc. (Narula, J.)

ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ- ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਰਾਬਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜੀਨਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 15 ਅਤੇ 16 ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਧਾਰਾ 14 ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਨਾਲ ਤਰਕਸੰਗਤ ਸਬੰਧ, ਅਜਿਹੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ, ਭਾਵੇਂ ਜਾਤ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੀਆਂ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (ਏ) ਅਤੇ (ਬੀ) ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਧਾਰਾ (ਏ) ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦਾ 3. ਮੈਂ ਡੀਡੀ ਬਾਸੂ (ਹੁਣ ਕਲਕੱਤਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਬਾਸੂ, ਜੇ.) ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ' (ਖੰਡ 1, ਸਫ਼ਾ 538-1965 ਐਡੀਸ਼ਨ) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।) ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਕਿ "ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਅਧੀਨ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਤਕਰਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਭਰਤੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮਿਆਰ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ।" ਉਹੀ ਵਿਚਾਰ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਜਨਤਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ ਖੂਹਾਂ, ਟੈਂਕੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। . ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਦੇ ਟੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਾਟਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਭਾਵੀ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(8) ਏਆਈਆਰ 1968 ਐਸਸੀ 1427। ' " ' "'

(9) ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1968 SC 349.

ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਣ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਨਾਹੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 15, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਧਾਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਧਾਰਾ (4) ਬਣਾ ਕੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਰਟੀਕਲ 16 ਵਿੱਚ। ਮੈਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ 'ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ) - "ਇਸ ਜਾਂ ਅਗਲੀ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ" ਜਾਂ "ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ"। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਦਬਾਅ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੋਗ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। LC ਗੋਲਕ ਨਾਥ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (10) ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਰ ਉੱਚਤ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਲੇਖ ਓਟਿਓਸ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਗਾਰੰਟੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅਢੁੱਕਵੀਂ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਰਟੀਕਲ 15. "।"ਟੀ

(23) ਤਿਰਲੋਕੀ ਨਾਥ ਟਿਕੂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ (11) ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਆਈ.ਆਈ.ਓ.ਐਫ.ਸੀ. ਦੇ ਲੇਖ 0 16 ਦੇ ਥੀਸਿਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਸ਼ਾਹ, ਜੇ. ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਾਰਾ (4) ਧਾਰਾ 16 ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਸੀਮਤ ਅਪਵਾਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ-

ਧਾਰਾ 16 ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਧਾਰਾ (2) ਦੁਆਰਾ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਪਵਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ*।

(ਤੋਂ) ਏਆਈਆਰ 1967 ਐਸਸੀ 1641.

(11) ਏਆਈਆਰ 1969 ਐਸਸੀ 1.

ਉਸੇ ਹਵਾਲੇ (ਏਆਈਆਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੈਰਾ 4;) ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ' ਈ ਨੇ ਦੇਖਿਆ- ਪਰ ਆਰਟੀਕਲ 16 (4) ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਸੈਕਸ਼ਨ ਇੱਕ ਵਰਗ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਟੈਸਟ ਸਿਰਫ ਜਾਤ, ਕੌਮ , ਨਸਲ, ਧਰਮ, ਲਿੰਗ, ਵੰਸ਼, ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ' ਤੇ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

6 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਮਾੜਾ ਨਿਯਮ ਜਨਤਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਰਾਬਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਪਛੜੇਪਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਫਾਈਲ ਵਿਜ਼ਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਪੂਰਨ ਗਾਰੰਟੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਾ 16 ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ (3), (4) ਅਤੇ (5) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਨਾਥ ਟਿਕੂ ਦੇ ਕੇਸ** ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (11) ਮੈਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰੀਖਣ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਲੰਗੇਡੇ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਅਤੇ 15 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਅਕਸਰ ਧਾਰਾ 16 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 15 ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦਰਜ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਤੋਂ (5) ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੌਥਾ ਅਪਵਾਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਲੇਖ ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ।

(24) ਮੈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 14 ਆਮ ਲੇਖ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 15 ਅਤੇ 16, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਟੀਕਲ 14 ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਮ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਆਮ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਵੈਧ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (3) ਜਾਂ (4) ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਇਹ ਧਾਰਾ 16 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਧਾਰਾ (3) ਤੋਂ (5) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਪ੍ਰੋ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਉਲਟਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 16 ਦੁਆਰਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦੁਆਰਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 15 ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਲਟ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ। ਦੱਤਾਤਰਾਯ ਮੋਤੀਰਾਮ ਵਿਚ **ਹੋਰ** ਬਨਾਮ **ਬੰਬਈ ਰਾਜ** (4)। ਚਾਗਲਾ, **ਸੀ. ਜੇ.**, ਆਰਟੀਕਲ 16 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲਾ ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ 4 ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਿਅਤ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਸੀ) ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 15(3) ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਆਮ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ। ਨਜ਼ਰੀਏ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਧਾਰਾ 15

ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਨੂੰ ਧਾਰਾ (1) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਗਰੰਟੀ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਲੇਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖੇਤਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ।

(25) ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀਆ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾਪੂਰਣ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ - ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੱਢੇ ਗਏ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 15 ਦੀ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ (4) ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਧਾਰਾ 16 (4) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 15 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਟਾਟੋਲੋਜੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। **ਐਮ. ਆਰ. ਬਾਲਾਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਬਨਾਮ ਮੈਸੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ (6) (ਪੰਨਾ 664 'ਤੇ)** ਵਿਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸਿਪਸ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਸਿਰਫ ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਲਨਾ ਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ ਧਾਰਾ (4)। ਮੈਂ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜ਼ਹਾਜ਼, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਧਾਰਾ 15(4) ਤੋਂ ਧਾਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਰਾਮਦ ਕਰਨ ਲਈ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਧਾਰਾ (4) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਲੇਖ ਦਾ। ਦਰਅਸਲ, ਗਜ਼ੇਟਰਗਡਕਰ, ਜੇ. (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਸੀ), ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ **ਐਮ. ਆਰ. ਬਾਲਾਜੀ ਦੇ ਕੇਸ** ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ

15(4) ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਧਾਰਾ 15 ਅਤੇ 29 ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16(4) ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 15(4) ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 15(1) ਅਤੇ 29(2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 29(2) ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਆਰਟੀਕਲ 15 ਵਿਚ ਆਰਟੀਕਲ 29 (2i) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। (4), ਸਾਬਕਾ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਗਾਰੰਟੀ ਅਜੇ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ 15(4) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅਪਵਾਦ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ, ਇਕਸੁਰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।, ਧਾਰਾ 15 (4) ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 29 (2) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਲੋੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 29 (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 15(4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਕਸੁਰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

(26) ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, 7CILt] "ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪਹਿਲਾਂ

ਹੀ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਭਾਵ, ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਪ੍ਰੋ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (2) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੀ।

ਐਸ.ਸੀ. ਮਿੱਤਲ।—ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾ ਸਰਕਾਰੀਆ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਜੇ.

ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਦਾ ਹੁਕਮ

(28) ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਸ ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ: -

“ਆਰਟੀਕਲ 14, 15 ਅਤੇ 16, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਧਾਰਾ 16(2) ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਾਰਟਕੂਲਰ - ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨ ਆਰਟੀਕਲ 15(3) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 15(3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵਾਜਬ ਹਨ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 16(2) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟਾਉਂਦੇ ਜਾਂ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਕੇ.ਐਸ.ਕੇ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਲਜ਼ੇਬਾ